

לפרשת שלח לך – תשע"ג

מה בין "לתור", "לרגל" ו"לרכל"

עדינה דורי

"וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר. שְׁלַח-לְךָ אַנְשִׁים וַיְתִירוּ אֶת-אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר-אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלַחוּ: כָּל נָשִׂיא בְהֵם. וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַר פָּאֲרָן עַל-פִּי ה' כָּלֵם אַנְשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל הֵמָּה".

פרשתנו פותחת בציווי ה' לשלוח אנשים לתור את הארץ. ה' נותן אף הוראות מדויקות מה הוא מצפה מהם לבדוק, ומה להביא כראייה. הספור ידוע ומוכר לכולם כ"מעשה המרגלים". ובכל זאת הכתוב משתמש בפועל לתור, ונמנע משימוש בפועל לרגל. טרם המצאת אמצעי תיעוד ומעקב אלקטרוניים, בד"כ התיור והריגול היה כרוך בהסתובבות, הליכה ברגל (40 יום על פרשנות חז"ל), ואף לא שונה מימינו גם על ידי בצוע תצפיות, אסוף מידע בעזרת האזנה ושיחה עם מקומיים וכיו"ב.

אך יש הבדל מהותי בין שתי המילים: לתור ולרגל.

בניתוח חופשי אסוציאטיבי - לתור מזכירה לשון "תייר". כאשר אנו מתיירים בארץ לא נודעת ולא מוכרת, בד"כ אנו מביטים בסובב אותנו בעיניים טובות. מתפעלים מכל דבר חדש, מהמראות, מהתרבות וכיו"ב. אין מטרתנו לגלות את גנותה וחולשתה אין כוונתנו לתייר במקומות הכעורים שבה. נקודת ההסתכלות שלנו וכוונת מסענו- היא להנאה, להתרשמות, למידה וכיו"ב.

כאשר אנו "מרגלים" את הארץ- מטרתנו מלכתחילה היא לגלות את נקודות התורפה שבה, את חולשתה. אנו מביטים בה בעין חקרנית, תוך כוונה להפקת תועלת מהמידע.

יש מהמפרשים הרואים באבחנה זו את חטא המרגלים. מלכתחילה כוונת ומטרתם של נשיאי העדה בבצוע השליחות לא הייתה טהורה. מלכתחילה התכוונו להוציא דיבת ארץ רעה.

"וישאהו במוט בשנים - ממשמע שנאמר וישאווהו במוט איני יודע שהוא בשנים, מה תלמוד לומר בשנים, בשני מוטות. הא כיצד, שמונה נטלו אשכול, אחד נטל תאנה ואחד רמון, יהושע וכלב לא נטלו כלום, לפי שכל עצמם להוציא דבה נתכוונו, כשם שפריה משונה כך עמה משונה" (סוטה לד')

מעניין שקיים גם קשר לשוני בין הוצאת דיבה ורכילות (שרש רכל), לבין הסתובבות והליכה ברגל (שרש רגל).

בפרשת קדושים נאמר: "לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא יט' 17) – יש קשר בין הליכה לרכילות.

הרכילן, המוציא דיבת אנשים רעה, מסתובב, שואל, שומע, חודר לצנעת הפרט, מעביר מידע מאחד לשני, ואף משתמש במרכולתו, כאותו רוכל העובר ממקום למקום ומוכר סחורתו.

על האדם הנמנע מרכילות והשומר פיו ולשונו נאמר: "אשר לא עלה רגל על לשונו" (תהילים טו' 3).

רכל-רגל - האותיות כ' וג' מוצאן הלשוני זהה. אלו אותיות המופקות מן החרך, ובמקרא קיימות דוגמאות לחילופיהן במילים.

וכך מסביר רש"י:

"וראיה לדברי שלא מצינו רכילות שאין כתוב בלשון הליכה "לא תלך רכיל בעמך"..... ושאר לשון הרע אין כתוב בו הליכה..... לכך אני אומר שלשון רכיל לשון הולך ומרגל, שהכ"ף נחלפת בגימל, שכל האותיות שמוצאיהם ממקום אחד, מתחלפות זו בזו, ב' ב-פא ובואו, גימל בכ"ף ובקוף..... וגו'" (דבריו לצווי לעיל).

אם כך, יש מפרשים הקושרים בין חטא המרגלים לאי הקפדה על כללי שמירת הלשון. והרי לכאורה, המרגלים אמרו את האמת, התשובות שהם השיבו היו על מה שנצטוו. בקשו מהם לראות את הארץ: " השמנה היא אם רזה", ועל כך השיבו כי היא "שמינה וגם זבת חלב ודבש היא", על השאלה: "היש בה עץ אם אין", הם משיבים: "זה פריה", כי כן צויה אותם משה להראותם - ואם כך מה היה חטאם? ועל כך משיב הרמב"ן: המרגלים נתבקשו להביא אינפורמציה על הארץ, וחטאם היה שהוסיפו את המילה "אפס", ביטוי המורה על אפסות. הוספת דברי "פרשנות" סובייקטיבית משלהם במסווה של "דיווח" אובייקטיבי: "אפס כי עז העם".

רבי יצחק עראמה, בעל ה"עקדת יצחק" מחדד את הנקודה בכנותו אותם "ועצים", ורואה בזה את עיקר החטא: "הוציאו עצמם מכלל מרגלים ונכנסו בכלל יועצים, ולזאת הסיבה חטאו מאד".

במקום לדווח על שליחותם באופן אובייקטיבי, ולשמש כמעין מצלמה המתעדת את מה שראו, הם חטאו בסטייה מהוראות אלו והוסיפו הערכת מצב, שלא נתבקשו לתת ואשר השפיעה על דמורליזציה של העם ופגיעה בחוסנו האמוני.

במקום לתור את הארץ, רגלו את הארץ ורכלו.

עד כמה יש להזהר בצורת ההסתכלות ובשמירת הדיבור ניתן ללמוד ממעשה המרגלים. מה שהחל בכוונה לא טהורה וצורת הסתכלות מגמתית, וסופו בחטא בדיבור והוצאת דיבה – השפיע השפעה טראומטית על דור שלם שנגזר עליו כולו (.למעט יהושע בן נון וכלב בן יפונה), להפוך מדור הגאולה לדור המדבר, דור שבניו נאלצו להסתובב רגלית 40 שנה במדבר ולמות בו.

יהי רצון שיתקיים בנו מאמר הכתוב – בתהילים לד' 13: " מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב? נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה..."